

## »PRVA« ŽELJEZNICA U ZAGREBU

U staro doba putovalo se u Zagreb i iz Zagreba pješice, kolima ili na jahačim konjima i u daleke krajeve, a olakotilo putovanje, kad je putnike vozio viševoz ili deležanca. Oni, koji su putovali recimo do Gradca ili Beča vidjeli su željeznicu i znali kako se njome brzo, ugodno ili udobno putuje, no oni, kojima bijaše nepoznata, teško su očekivali onaj čas, kad će i u Zagrebu zagledati »prvu« željeznicu, čuti njezin jak žvižduk i ugledati dim kako suklja kroz dimnjak.

Željeznica imala se graditi od Siska do Zagreba i od Zagreba do Zidana mosta. Za njezinu gradnju trebalo je mnogo zemlje, da navoze nasipe, trebalo je i kamenja za podvožnjake, mostove, propuste. Za zemlju su u Zagrebu odabrali onaj kraj, koji se od Ilice sterao do današnje bolnice milosrdnih sestara u Podolju, trebali su kraj, što prosjeca današnju Vinogradsku cestu, što se nekad uspinjala na Bažulekov brieg, a spuštala k potoku Jelenovcu u dolini istoga imena, dok vodi danas ravnicom.

Od onoga dana, kada je o tlo udarila prva motika ili zabela prva lopata, dolazili bi Zagrebčani, da vide kako se zemlja kopa i kako se u kolicima razvaža pravcem prama južnomu kolodvoru. Tu su pak gledala, kako grade kolodvor, spremišta, skladišta i druge nužдне sgrade, gledali su i gledali i teška srca čekali, kad će doći u Zagreb »prva« željeznica. Taj je dan osvanuo 1. listopada godine 1862., kad je do kolodvora krenuo cio Zagreb, pak i ja u devetoj godini života, a nije mi smetalo, da sam pošao bos i gologlav. Svieta bijaše toliko, da na tlo ne bi ni igla pala bila, da ju tko bacio. Što se je sedma ura u večer primicala, to je sviet postojao nestrpljiviji, a kad je sedma prošla a vlaka ne bijaše postao je sviet još nestrpljiviji i počeo pričati o koje čemu. U 7 i 1/2 javi pak žvižduk sa Savskoga mosta, da vlak dolazi i sad se sviet tako uzrujao i uzkomešao da je jedan na drugoga morao paziti, da se ne dogodi nesreća i navlastito je valjalo paziti na djecu, što su se medju svietom gubila.

»Ide, ide; evo ga, čujem ga kak' ide; gledaj mu dim, sad će doći; već je blizo; ah Bože, da bi samo već došao«, tako govorili i jadikovali, dok nije vlak počeo ulaziti na kolodvor. Za čas je nastao grobni muk, koje ga u tren prekinuo gromoviti »Živio!«, koji se u večernjoj tišini razlievao sve do Gornje Ilice.

Kondukter skoči s prvih kola, otvori prvi vagon, veleći: »Agram! 15 Minuten Aufenthalt«. Putnici počeli izlaziti, a čekajući govorili: »Grüss Dich Gott! Bleibst in Agram? ili se čule rieči: »Auf die Seite, meine Herrn« i mnogi se tim riečima začudio, ne znajući, da je na južnoj pruži uredovni jezik »njemački«, no to su razabrali, kad su čitali »Betriebs-Direction«; »Linie Steinbrück – Sissek; Giltig für auf Weiteres« itd.

Za četvrt sata ostavi vlak Zagreb, krenuvši put Zidana mosta, a brojni sviet put Zagreba u noćnoj tmimi i tišini i uz blagi škropac.

Jedan nam zagrebački dnevnik bilježi, da je toga dana vladala na kolodvoru podpuna tmina i da je uprava valjda čekala na bliedi mjesec, koji nije osvanuo. No ni u uredskim sobama, da nije gorjela jedna svjećica, vagoni bijahu tamni osim jednog vagona I. razreda.

Kako su ljudi dolazili na kolodvor svakoga dana, čitali su tamo još i čuda nečuvena u pojedinim napisima odnosno prevodima. Kod napisa: »Linie Steinbrück – Sissek« čitali su ove rieči: »Na četrti Steinbrücke – Siseka«, čitali i ovo: »Iz Agram u Gross – Goriča«, »Giltig für auf Weiteres« preveli su sa »Vredujuće do nadalje«; »Richtig Sissek« preveli su sa »Ravnanje Sisek«; »Betriebs-Direction« sa »Staranjsko Ravnateljstvo«, kako nam je to pribilježio Mijo Krešić u svom časopisu »Naše Gore List«.

Veliko je čudo za Zagrebčane osvanulo i na Savi, počeli su preko Save iste godine graditi za željeznicu od »zeljeza«, jer bi drugi most bio nesiguran i taj se golemi posao dovijao kraju g. 1861.

Na Savi su Zagrebčani gledali kako se gradi u vodi i pod vodom i od čuda se križali, jer nisu znali, da se može graditi pod vodom, nisu znali, da se može graditi i u vodi, koja teče i koja teče brzo, kao što teče Sava!

Sagradili su sedam vodenih i dva kopnena stupa. Prvi nisu samo nad vodom, već i »u vodi«, dapače 16 stopa duboko »pod« vodom. Ova gradnja bijaše najteža i najmučnija, te je stajala najviše i vremena i novaca, u sve-



Lokomotiva vlaka na zagrebačkom željezničkom kolodvoru



mu 500.000 for. Tko je gledao, taj je i vidio kako se pod Savom gradilo, a kako sam morao i tu imati svoj nos, gledao sam i to, kad bijaše vremena, gledali i drugi i tim se vodogradnjama divili.

Prema širini i obliku stupa zbili su od hrastovih brvana kalup koji bijaše istoga oblika, kakvog će biti i nadvodni stup. Taj bi stup namjestili i spustili u Savu, a vodu izcrpili tako, da se u šuplom i suhom kalupu dalo raditi, postupali su kao i zdenčari, kad su kopali zdenac. Idući od sgora dolje, izkopali bi zemlju, a poslije od zdola gore, gradili zdenac. Kad su se digli nad površinu Save, onda su si vesela srca mogli zapjevati.

Most su počeli graditi s desne obale i gradili ga prama lijevoj i iz obale podigli nasipe. Kad je Sava narasla, odnosno kad bijaše tako duboka, da je mogla podnieti veliki teret, dovezli su splavari ili »flosari« na svojim splavima željezne dielove mosta i most, koji je dug 800 stopa, sretni i presretni priveli kraju na sveobće čudo grada Zagreba i svakoga koji je u Zagreb došao.

»Odkada nas je željeznica sa čitavom Evropom u najbrži savez postavila, otvorio se u Zagrebu neki ulični život, štono ponešto udara na velegradski; čega prije ne bijaše ovdje toliko opaziti. U Ilici vidi se dosta nepoznatih lica, odjeća različitih i cilindra. Da li dolaze od ljubopitnosti, radi trgovine ili inih poslova, to će se s vremenom ćutiti, no svakako bi moglo biti od koristi, a prestala bi ona monotonija, koja resi gradove odciepljene od velikoga svieta. Veći dio prihodnika jesu braća Slovenci i Trščani, koji putujući u Sisak, navrate se i u naše zidine, da vide ovaj naš centrum hrvatske kulture. S toga, premda je Zagreb već prilično svoj 'Toilette' napravio, ceste dobro uredio i korake učinio, da nam se ulice plinom razsvietle, bilo bi za željeti veoma bilo, da se ono nekoliko kućišta u Ilici i Jelačićevom trgu dostojno izidje, jer odavna smetaju svakomu prijatelju ljepote.

Podvečer, kad se približava vrieme došaštju vlaka iz Zidanog mosta, natrkavaju se naši fijakeri i omnibusi do kolodvora, jer obično množina ljudi čeka, da vidi zanimivih prizora. Naši gostioničari uživaju do sada najveću korist od ove novosti, pa bi trebalo, da i oni učine reformu, koje možda domaći ljudi ne zahtjevaju, nu duh vremena za njih pita.«

Ovo je priobćio »Naše Gore List« 25. listopada g. 1862., dok »Agramer Zeitung« već od 3. i. mj. donša već »prvu« reklamu za kupalište i zračno lječilište Römerbad u Štajerskoj. Priobćuje i upozoruje, da vlak iz Zagreba u Zidani most odlazi u 8 i 1/2 sati u jutro i dolazi u Zidani most u 10 sati 50 časaka, a u Römerbad kolima za 3/4 sata. Ovdje može putnik uzeti toplu kupelj, objedovati, razgledati mjesto i šetališta, u 3 i 1/2 sjede opet u kola i vraće se u 4 sata i 25 časaka u Zagreb.

»Prva« željeznica nije Zagreb spojila samo sa Zidanim mostom, već preko Gradca i sa Bečom, odkuda je takodjer dolazio sviet, da vidi naš glavni grad, da prodje Hrvatskom i da vidi onaj narod, koji »jede živu djecu« kako mu to pričali roditelji i s Hrvatima ga više plašili, nego li sa živim vragom.

Zagreb je pomalo dobivao drugo lice, dizao se promet, dizala trgovina, a kako bijasmo preko Zidanog mosta spojeni i sa Trstom i morem, dolazili su ljudi i iz onih krajeva, počelo se u dućanima umnažati sardine i sardale i »alfiši«, kako su Zagrebčani zvali »jegulju«, a navlastito se počelo umnažati pomerandje, limun, cvebe, fajnerli, lorber, cimet i druga prekomorska roba, pak je na »placu« osvanuo i »mandulati«.

Fijakera bijaše sve više i dok si ga prije morao tražiti u domu, počeli se redati na Harmici. Velika nevolja bijaše sa trhonošama, jer nam oni odrpani i blatni fakini nisu služili na čast, no za neko vrieme otvara se »prvi« služinski zavod i »služnici« stupili u akciju, a prvi bijahu pogotovo Slovenci, jer im je i osnovač Gašpar Jeglič bio Slovenac. Malo po malo bilo je u »Janjeta« i »Lovačkog roga« premalo soba i gospodari počeli dogradjivati i lokale poljepšavati. Željeznica dovažala putnike dan na dan, no deležance ih sve to manje odvažale, dok su napokon i prestale.

Južni kolodvor bio je dugo vremena okružen samim poljima u kojima rasao kukuruz, no malo po malo počela se i njegova okolina razvijati, a pogotovo Ilica Dolnja u kojoj je nestajalo onih niskih drvenjara, koje bijahu slamom ili šindrom pokrivena i ta ulica, koja bijaše Zagrebčanima daleko, postojala je sve bliža i sve to zanimivija, dok nije uz Ilicu Gornju postajala kucavica grada Zagreba, što je i danas i ostati će za mnogo godina.



Željeznički kolodvor u Zagrebu





## ŠPITALSKA VULICA

Od pokrajnih ulica Gornje Ilice, Špitalska je ulica jedna od najstarijih, dobila je svoje ime od bolnice milosrdnika, zvala se tako još g. 1860., a poslije »Bolnička ulica«, a u novije doba prozvana »Gajevom ulicom«. Počimala je kod Jelačićeva trga, a svršavala dalje »Lovačkoga roga« u Tesarskoj, danas Berislavićevoj ulici sa dvie, tri prizemnice. Najstarija je u njoj kuća u kojoj bijaše »Varoška pivanja«, dok je tu sada »Varoška pivnica«.

Do Hatzove kuće bila je tratina na kojoj su se djeca loptala, do nje su protestanti podigli svoju bogomolju do koje je imao svoju kuću dr. Josip pl. Čačković Vrhovinski, vatreni Ilirac uz suprugu Ilirku barunicu Schmidegg. Godine 1845. bio je i on na Markovu trgu i imao je slučaju zahvaliti, da nije i zaglavio. Njegova supruga boravila je u Venecijanskoj ulici kod grofice Oršić i čuvši pucnjavu poletila je sa malim djetetom u naručju u susret i slučajno ga u metežu našla.

Josip Čačković bio je među osnivačima Gospodarskoga društva i do godine 1863. među njegovim odbornicima, a sudjelovao je i kod osnutka Narodnog muzeja i bio mu neko vrijeme čuvarom. Godine 1848. bio je sa banom Jelačićem u taboru kod Varaždina. Kao gospodar imao je vinograd u Jurjevskoj ulici, u okolici sadanje Kukovićeve kuće, uzorni loznjak, a svojedobno imao je u zakupu veliko imanje u Banatu, kamo se na neko vrijeme preselio.<sup>385</sup> Kao rodoljuba otaca, liečnika, dobrotvora štovao i ljubio je dra Josipa Čačkovića cio Zagreb, kojega se njegova smrt duboko i bolno dojmila.

<sup>385</sup> Po pismenom priobćenju milostive gospodje Zdenke Švrlljuga rođj. Čačković Vrhovinske.